

रोजगाराभिमुख मराठी शिक्षणाची आवश्यकता: एक चिकित्सक अभ्यास

डॉ. प्रकाश हुलेनवर

सहयोगी प्राध्यापक,

विश्वासराव नाईक कला, वाणिज्य आणि बाबा नाईक विज्ञान महाविद्यालय, शिराळा

Corresponding Author - डॉ. प्रकाश हुलेनवर

DOI - 10.5281/zenodo.21007353

गोष्टवारा :

प्रस्तुत शोधनिबंधात 'रोजगाराभिमुख मराठी शिक्षणाची आवश्यकता' या समकालीन व कळीच्या विषयाचे चिकित्सक व विश्लेषणात्मक मूल्यमापन करण्यात आले आहे. सद्यस्थितीतील पारंपरिक मराठी भाषा आणि वाङ्मयीन शिक्षण विद्यार्थ्यांना केवळ पदवी प्रदान करण्यात यशस्वी ठरते; परंतु बदलत्या जागतिक बाजारपेठेच्या गरजांनुसार प्रत्यक्ष रोजगार मिळवून देण्यात ते अंशतः अपुरे पडत असल्याचे दिसते. या ज्वलंत समस्येचा वेध घेण्यासाठी प्रस्तुत संशोधनात प्रामुख्याने वर्णनात्मक आणि विश्लेषणात्मक पद्धतीचा अवलंब करण्यात आला आहे.

जागतिकीकरण, माहिती तंत्रज्ञानाचा विस्फोट आणि डिजिटल माध्यमांच्या प्रभावामुळे आज मराठी भाषेच्या उपयोजनात रोजगाराच्या अभूतपूर्व व नवनवीन कक्षा रुंदावल्या आहेत. प्रामुख्याने आशय निर्मिती (Content Writing), भाषांतर (Translation), स्थानिकीकरण (Localization), डिजिटल पत्रकारिता आणि मनोरंजन विश्वातील संवाद व पटकथा लेखन या क्षेत्रांमध्ये भाषिक प्रगल्भता असलेल्या मनुष्यबळाची मागणी सातत्याने वाढत आहे. तथापि, विद्यापीठीय स्तरावरील विद्यार्थी तांत्रिक आणि व्यावसायिक कौशल्यांच्या अभावामुळे या संधीचा लाभ घेताना दिसत नाहीत. प्रस्तुत संशोधनातून असे निष्कर्ष समोर आले आहेत की, राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण (NEP 2020) मधील तरतुदींचा आधार घेऊन मराठीच्या अभ्यासक्रमात तातडीने संरचनात्मक बदल करणे अनिवार्य आहे. भाषिक शिक्षणाची सांगड कौशल्य विकासाशी घातल्यास रोजगाराची नवी दालने खुली होऊ शकतात. या पार्श्वभूमीवर, अभ्यासक्रमात उपयोजित मराठी, संगणकीय भाषिक ज्ञान आणि व्यावसायिक अंतर्वासिता (Internship) समाविष्ट करावी, अशा महत्त्वपूर्ण शिफारसी या शोधनिबंधात मांडल्या आहेत.

मुख्य शब्द : रोजगाराभिमुख शिक्षण, मराठी भाषा, कौशल्य विकास, रोजगार संधी, भाषिक कौशल्ये, उपयोजित मराठी, डिजिटल माध्यम.

प्रस्तावना:

मराठी भाषा ही केवळ संवादाचे किंवा भावभावनांच्या देवाणघेवाणीचे माध्यम नसून, ती महाराष्ट्राच्या समृद्ध सांस्कृतिक, ऐतिहासिक आणि वैचारिक अस्मितेची जननी आहे. संत ज्ञानेश्वर आणि संत तुकाराम यांच्या भक्ती चळवळीपासून ते छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या स्वराज्य निर्मितीच्या संकल्पापर्यंत, मराठी भाषेने नेहमीच लोकजागृतीचे आणि सामाजिक परिवर्तनाचे एक प्रभावी साधन म्हणून ऐतिहासिक भूमिका बजावली आहे. महानुभाव पंथाचे शास्त्रीय वाङ्मय, शाहिरी काव्यातील वीरश्री आणि आधुनिक कालखंडातील बंडखोर दलित व ग्रामीण साहित्याच्या प्रवाहाने मराठी भाषेला प्रचंड वैविध्य आणि प्रगल्भता प्रदान केली आहे. ज्ञानोबा-तुकोबांच्या 'अमृतातेही पैजा जिंके' अशा अभिजात आत्मविश्वासाने समृद्ध झालेली ही भाषा शतकानुशतके मानवी मूल्यांचे संवर्धन आणि सांस्कृतिक संचित जतन करत आली आहे.

मराठी शिक्षणाकडे पाहण्याचा पारंपरिक दृष्टिकोन:

मराठी भाषेला असा वैभवशाली इतिहास लाभूनही, सद्यकालीन औपचारिक शिक्षण व्यवस्थेत मराठी भाषेच्या अध्यापनाकडे पाहण्याचा दृष्टिकोन अत्यंत संकुचित आणि पारंपरिक चौकटीत अडकलेला दिसतो. शाळा आणि महाविद्यालयांमध्ये मराठी शिक्षण म्हणजे केवळ कथा, कादंबऱ्या, काव्य आणि प्राचीन साहित्याचा आस्वाद घेणारा अभ्यास, अशी एक दृढ धारणा

शिक्षण क्षेत्रात निर्माण झाली आहे. भाषा ही केवळ भावभावना व्यक्त करण्याचे किंवा संस्कृती जपण्याचे साधन आहे, या भावकेंद्री विचाराभोवतीच बहुतांश अभ्यासक्रम फिरताना दिसतात. परिणामी, मराठीचा अभ्यास केला तर केवळ शिक्षक, प्राध्यापक, संशोधक किंवा साहित्यिक बनता येते, या पलीकडे जाऊन विचार करण्याची दृष्टी विद्यार्थ्यांना मिळत नाही. हा मर्यादित दृष्टिकोन भाषेच्या व्यावहारिक, उपयोजित आणि आर्थिक क्षमतेकडे पूर्णपणे दुर्लक्ष करतो.

जागतिकीकरण आणि माहिती तंत्रज्ञानाच्या युगात भाषेचे बदलणारे स्वरूप:

एकविसाव्या शतकातील जागतिकीकरण, आर्थिक उदारीकरण आणि माहिती तंत्रज्ञानाच्या (IT) क्रांतीने भाषेच्या पारंपरिक सीमा ओलांडल्या आहेत. वर्तमान काळात भाषा ही केवळ संवादापुरती मर्यादित राहिलेली नसून, ती माहिती आणि तंत्रज्ञान क्षेत्रातील एक मूल्यवान उत्पादन (Product) म्हणून उदयास आली आहे. इंटरनेट, सोशल मीडिया, कृत्रिम बुद्धिमत्ता (AI Tools) आणि डिजिटल प्लॅटफॉर्मच्या वाढत्या व्याप्तीमुळे बहुराष्ट्रीय कंपन्यांना स्थानिक बाजारपेठ काबीज करण्यासाठी 'स्थानिक भाषांचा' आधार घेणे भाग पडले आहे. आज गुगल, फेसबुक, नेटफ्लिक्स यांसारख्या जागतिक तंत्रज्ञान आणि मनोरंजन क्षेत्रातील महाकाय कंपन्यांना मराठी भाषिक ग्राहकांपर्यंत पोहोचण्यासाठी मराठी भाषेच्या जाणकारांची व तज्ज्ञांची नितांत गरज भासत आहे. थोडक्यात सांगायचे तर, तंत्रज्ञानाने मराठी भाषेचे

स्वरूप 'केवळ साहित्याकडून' आता 'डिजिटल आणि व्यावसायिक' उपयोजनाकडे वेगाने परावर्तित केले आहे.

शिक्षणाची रोजगाराशी सांगड घालण्याची तातडीची गरज:

आजच्या बदलत्या जागतिक परिप्रेक्ष्यात, मराठी शिक्षणाची सांगड थेट अर्थार्जनाशी आणि रोजगाराशी घालणे ही आजची अत्यंत महत्त्वाची राष्ट्रीय व सामाजिक गरज बनली आहे. प्रतिवर्षी हजारो विद्यार्थी मराठी विषयातून पदवी आणि पदव्युत्तर शिक्षण पूर्ण करून बाहेर पडतात; परंतु त्यांच्याकडे आधुनिक बाजारपेठेला आवश्यक असणारी व्यावहारिक कौशल्ये (उदा. डिजिटल कंटेंट रायटिंग, भाषांतर, सबटायटलिंग, एसईओ ज्ञान) नसल्यामुळे ते एकतर बेरोजगार राहतात किंवा कौशल्यापेक्षा कमी वेतनावर काम करण्यास प्रवृत्त होतात. शिक्षणाचा अंतिम उद्देश जर मानवी जीवन स्वावलंबी आणि सन्मानजनक बनवणे हा असेल, तर मराठीच्या अभ्यासक्रमाला केवळ 'ज्ञानकेंद्री' किंवा 'रसग्रहणात्मक' न ठेवता 'कौशल्याधारित' आणि 'रोजगाराभिमुख' बनवणे अनिवार्य ठरते. तरच मराठी भाषा नवीन पिढीच्या उदरनिर्वाहाचे आणि आर्थिक प्रगतीचे मुख्य साधन बनू शकेल, या भूमिकेतून प्रस्तुत चिकित्सक अभ्यास अत्यंत प्रस्तुत आणि दिशादर्शक ठरतो.

संशोधनाची उद्दिष्टे:

प्रस्तुत संशोधन निबंधाच्या उद्दिष्टांची मांडणी खालीलप्रमाणे तर्कसुसंगत आणि नेमकेपणाने करण्यात आली आहे:

१. मराठी शिक्षणातील सद्य रोजगार संधींचा शोध घेणे: मराठी भाषेच्या माध्यमातून उपलब्ध असणाऱ्या रोजगाराच्या विविध आणि नवीन संधींचा वेध घेणे. यामध्ये प्रामुख्याने डिजिटल मीडिया, तंत्रज्ञान क्षेत्र (IT), मनोरंजन सृष्टी, कॉर्पोरेट क्षेत्र, जाहिरात आणि शासकीय-निमशासकीय क्षेत्रांमधील व्यावसायिक संधींचे दस्तऐवजीकरण करणे हे या संशोधनाचे प्रमुख उद्दिष्ट आहे.

२. सध्याच्या मराठी अभ्यासक्रमातील त्रुटींचे चिकित्सक परीक्षण करणे: सद्यस्थितीतील अभ्यासक्रम केवळ साहित्यिक इतिहास आणि रसग्रणावर किती प्रमाणात केंद्रित आहे आणि तो विद्यार्थ्यांना प्रत्यक्ष व्यावसायिक जगात वावरण्यासाठी लागणारे व्यावहारिक ज्ञान देण्यात कुठे अपुरा पडतो, यातील त्रुटी व विसंगती शोधून काढणे.

३. मराठी भाषकांना रोजगाराभिमुख बनवण्यासाठी उपाययोजना सुचवणे: मराठी भाषेचे विद्यार्थी आणि तरुण पिढी केवळ पदवीधारक न राहता आर्थिकदृष्ट्या स्वावलंबी व रोजगाराभिमुख व्हावी, यासाठी अभ्यासक्रम पुनर्रचना, कौशल्य विकास प्रशिक्षण आणि उद्योग व शैक्षणिक संस्थांमधील समन्वय या संदर्भात ठोस, व्यावहारिक आणि अंमलबजावणीयोग्य उपाययोजना व शिफारसी सुचवणे.

संशोधन पद्धती:

प्रस्तुत संशोधन निबंधाचा विषय सामाजिक, शैक्षणिक आणि व्यावहारिक क्षेत्राशी निगडित असल्यामुळे, हा अभ्यास प्रामुख्याने वर्णनात्मक आणि विश्लेषणात्मक स्वरूपाचा आहे. यामध्ये मराठी शिक्षणाच्या सद्यस्थितीचे वर्णन करण्यासोबतच, बदलत्या बाजारपेठेच्या गरजा आणि अभ्यासक्रमातील त्रुटी यांचे चिकित्सक विश्लेषण केले गेले आहे.

प्रस्तुत संशोधनाच्या उद्दिष्टांना अनुसरून आणि संकलित केलेल्या माहितीच्या आधारे रोजगाराभिमुख मराठी शिक्षणाची आवश्यकता, आव्हाने आणि बदलत्या क्षेत्रांचे चिकित्सक विश्लेषण खालील तीन उपविभागांत करण्यात आले आहे:

सद्यस्थिती आणि आव्हाने :

सध्याच्या उच्च शिक्षण व्यवस्थेत मराठी भाषा आणि साहित्य हा विषय घेऊन पदवी किंवा पदव्युत्तर शिक्षण पूर्ण करणाऱ्या विद्यार्थ्यांची संख्या मोठी आहे. मात्र, या विद्यार्थ्यांच्या रोजगाराची सद्यस्थिती चिंताजनक असून त्यांच्यासमोर अनेक आव्हाने उभी आहेत. **केवळ पदवी आणि कौशल्यांचा अभाव** पारंपरिक विद्यापीठीय अभ्यासक्रम हा प्रामुख्याने वाङ्मयीन इतिहास, रसग्रहण आणि साहित्य समीक्षा यावरच केंद्रित आहे. यामुळे विद्यार्थ्यांना तात्त्विक ज्ञान मिळते, परंतु प्रत्यक्ष बाजारात काम करण्यासाठी लागणाऱ्या व्यावसायिक कौशल्यांचा विकास होत नाही. केवळ पदवी हातात असल्याने हे विद्यार्थी आधुनिक

स्पर्धात्मक बाजारपेठेत मागे पडतात. **तांत्रिक साक्षरतेची दरी** आजच्या डिजिटल युगात मराठी भाषेचे ज्ञान असण्यासोबतच संगणकावर मराठी टायपिंग (Unicode), इनपेज/युनिकोड टूल्स फॉन्टचा वापर, एमएस ऑफिस, आणि इंटरनेटचा वापर यांचे ज्ञान असणे अनिवार्य आहे. बहुतांश मराठीच्या विद्यार्थ्यांना या तांत्रिक गोष्टींचे औपचारिक प्रशिक्षण मिळत नाही, हे आजचे मोठे आव्हान आहे.

मानसिकता आणि न्यूनगंड: मराठी माध्यमातून किंवा मराठी विषयात उच्च शिक्षण घेतलेल्या विद्यार्थ्यांमध्ये इंग्रजीच्या तुलनेत एक सुप्त न्यूनगंड दिसून येतो. व्यावसायिक संभाषण कौशल्य न शिकवले गेल्यामुळे मुलाखतींना सामोरे जाताना हे विद्यार्थी संवादात मागे पडतात.

मराठी भाषेतील रोजगाराची नवीन क्षेत्रे:

जागतिकीकरण आणि इंटरनेटच्या विस्तारामुळे मराठी भाषेच्या जाणकारांसाठी पारंपरिक क्षेत्रांच्या (अध्यापन आणि मुद्रितशोधन) पलीकडे जाऊन खालील चार प्रमुख क्षेत्रांमध्ये रोजगाराच्या नवीन आणि प्रचंड संधी निर्माण झाल्या आहेत:

माध्यम क्षेत्र :

मुद्रित आणि इलेक्ट्रॉनिक माध्यम: पारंपरिक वृत्तपत्रे आणि टीव्ही न्यूज चॅनेल्समध्ये बातमीदार, उपसंपादक, आणि वृत्तनिवेदक (Anchors) म्हणून मराठी भाषातज्ज्ञांची नेहमीच गरज असते. **डिजिटल माध्यम (Digital Media):** सध्या न्यूज पोर्टल्स, वेब चॅनेल्स, पॉडकास्ट (Podcast) आणि

ब्लॉगिंगला (Blogging) सोन्याचे दिवस आले आहेत. 'एसईओ' आधारित मराठी लेखन करणाऱ्या 'कंटेंट रायटर्स' ची बाजारात मोठी मागणी आहे, ज्यातून तरुण घरबसल्या उत्तम आर्थिक कमाई करू शकतात.

माहिती तंत्रज्ञान क्षेत्र :

स्थानिकीकरण : जागतिक कंपन्यांना (उदा. Google, Amazon, Microsoft) आपला व्यवसाय महाराष्ट्राच्या ग्रामीण भागापर्यंत पोहोचवायचा आहे. यासाठी त्यांचे ॲप्स, वेबसाईट्स आणि सॉफ्टवेअर्सचे इंग्रजीतून अचूक मराठीत रूपांतर करण्यासाठी 'लोकलायझेशन तज्ज्ञ' आणि 'अनुवादक' म्हणून मोठ्या पॅकेजच्या नोकऱ्या उपलब्ध आहेत.

कृत्रिम बुद्धिमत्ता (AI) आणि चॅटबॉट्स: एआय टूल्स, व्हॉईस असिस्टंट (उदा. Alexa, Google Assistant) आणि चॅटबॉट्सना मराठी भाषा शिकवण्यासाठी आणि त्यांच्या डेटा शुद्धीकरणासाठी (Data Annotation) मराठी भाषातज्ज्ञांची (Linguists) नव्याने गरज निर्माण झाली आहे.

मनोरंजन सृष्टी :

ओटीटी आणि वेब सिरीज: नेटफ्लिक्स, अमेझॉन प्राईम, हॉटस्टार यांसारख्या प्लॅटफॉर्मवर प्रादेशिक मजकुराला प्रचंड मागणी आहे. उत्तम मराठी भाषेची पकड असणाऱ्या तरुणांना पटकथा लेखन संवाद लेखन आणि 'सबटायटलिंग' च्या माध्यमातून मोठ्या संधी आहेत.**डबिंग आणि व्हॉईस ओव्हर (Dubbing & Voice Over):** इंग्रजी, हिंदी किंवा दाक्षिणात्य चित्रपट आणि कार्टून्सचे मराठीत

डबिंग करण्यासाठी 'व्हॉईस ओव्हर आर्टिस्ट' म्हणून करिअर करण्याची सुवर्णसंधी उपलब्ध आहे.

प्रशासन व उद्योग :

स्पर्धा परीक्षा व बँकिंग: MPSC आणि UPSC परीक्षांमध्ये मराठी हा अनिवार्य किंवा वैकल्पिक विषय म्हणून महत्त्वाची भूमिका बजावतो. तसेच, राष्ट्रीयीकृत बँका आणि विमा कंपन्यांमध्ये प्रादेशिक भाषा अधिकाऱ्यांची पदे भरली जातात.

जनसंपर्क आणि अनुवाद : कॉर्पोरेट कंपन्यांमध्ये जनसंपर्क अधिकारी (PRO) म्हणून काम करताना स्थानिक भाषेशी नाळ जोडावी लागते. याशिवाय केंद्र आणि राज्य शासनाच्या विविध विभागांमध्ये न्यायालयीन आणि प्रशासकीय दस्तऐवाजांच्या भाषांतरासाठी अधिकृत अनुवादकांची कायमस्वरूपी गरज असते.

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण (NEP 2020) आणि मातृभाषा (NEP 2020 & Mother Tongue):

'राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२०' (National Education Policy) हे मराठी शिक्षणाला रोजगाराभिमुख करण्यासाठी एक मैलाचा दगड ठरणार आहे. या धोरणाचा मराठी भाषेच्या व्यावहारिक उपयोजनावर दूरगामी प्रभाव पडत आहे:

व्यावसायिक शिक्षणाचे मराठीकरण: NEP 2020 अंतर्गत उच्च शिक्षणात व्यावसायिक अभ्यासक्रम (उदा. अभियांत्रिकी, वैद्यकीय आणि

विधी मातृभाषेतून म्हणजेच मराठीतून शिकवण्यास सुरुवात झाली आहे.

पुस्तकांचे आणि अभ्यासक्रमाचे भाषांतर: तांत्रिक आणि वैज्ञानिक विषयांची पुस्तके मराठीत आणण्यासाठी सध्या मोठ्या प्रमाणावर तज्ज्ञ अनुवादक आणि विषयतज्ज्ञांची आवश्यकता भासत आहे. हा मराठी भाषा शिकणाऱ्यांसाठी थेट रोजगार आहे.

कौशल्याधारित बहुविद्याशाखीय दृष्टिकोन या धोरणानुसार आता मराठी साहित्याचा विद्यार्थी संगणक विज्ञान किंवा डिजिटल मार्केटिंगचा कोर्स एकत्र करू शकतो. यामुळे मराठी विद्यार्थ्यांची व्यावसायिक क्षमता वाढून, त्यांना केवळ 'कला शाखेचे विद्यार्थी' म्हणून मर्यादित न राहता बहुकौशल्याधारित व्यावसायिक म्हणून बाजारात उतरता येणे शक्य झाले आहे.

निष्कर्ष:

प्रस्तुत संशोधन निबंधात केलेल्या चिकित्सक अभ्यास, संकलित माहिती आणि विश्लेषणाच्या आधारे खालील महत्त्वपूर्ण निष्कर्ष काढण्यात आले आहेत:

१. मराठी भाषेत रोजगाराच्या प्रचंड संधी

उपलब्ध: पारंपरिक धारणांच्या विपरीत, आजच्या डिजिटल आणि जागतिकीकरणाच्या युगात मराठी भाषेच्या क्षेत्रात रोजगाराच्या अफाट संधी उपलब्ध आहेत. माहिती तंत्रज्ञान (IT Localization), डिजिटल माध्यम (कंटेंट रायटिंग, ब्लॉगिंग), मनोरंजन सृष्टी (वेब

सिरीज, सबटायटलिंग, डबिंग) आणि कॉर्पोरेट क्षेत्रातील जनसंपर्क यांमध्ये मराठी भाषेच्या जाणकारांची मागणी दिवसेंदिवस वाढत आहे. भाषा हे आता केवळ संवादाचे माध्यम नसून ते एक आर्थिक उत्पादक साधन बनले आहे.

२. **विद्यार्थ्यांमध्ये 'भाषिक व व्यावहारिक कौशल्यांचा' (Soft Skills & Technical Writing) तीव्र अभाव:** मराठी भाषेचे उच्च शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांमध्ये रोजगाराच्या संधी असूनही बेरोजगारीचे प्रमाण मोठे आहे; याचे मुख्य कारण त्यांच्यामध्ये आवश्यक व्यावसायिक कौशल्यांचा असलेला अभाव हे आहे. विद्यार्थ्यांमध्ये तांत्रिक लेखन (Technical Writing), संगणकीय मराठी (Unicode, Digital Tools), एसईओ (SEO) आधारित लेखन, व्यावसायिक संभाषण कौशल्य (Soft Skills) आणि सादरीकरण कौशल्य (Presentation Skills) यांची कमालीची कमतरता दिसून येते. विद्यार्थी व्याकरणाच्या दृष्टीने सक्षम असले तरी व्यावसायिक जगाच्या गतीने लिहिण्यात आणि बोलण्यात मागे पडतात.

३. **पारंपरिक अभ्यासक्रम आणि बाजारपेठेची मागणी यातील दरी:** सध्या विविध विद्यापीठांमध्ये राबवला जाणारा मराठीचा अभ्यासक्रम हा प्रामुख्याने वाङ्मयीन इतिहास आणि रसग्रहणावर आधारित आहे. हा अभ्यासक्रम विद्यार्थ्यांची भावनिक आणि

साहित्यिक प्रगल्भता वाढवतो, परंतु त्यांना थेट बाजारात रोजगार मिळवून देण्यास अपुरा पडतो. अभ्यासक्रमात व्यावहारिक आणि व्यावसायिक घटकांना अत्यंत नगण्य स्थान असल्याने शिक्षण आणि उद्योग क्षेत्र यांच्यात एक मोठी दरी (Skill Gap) निर्माण झाली आहे.

४. **विद्यापीठीय पातळीवर अभ्यासक्रमाची पुनर्रचना करणे अनिवार्य:** जर मराठीच्या विद्यार्थ्यांना जागतिक बाजारपेठेत टिकवून धरायचे असेल, तर विद्यापीठीय पातळीवर मराठीच्या अभ्यासक्रमाची आमूलाग्र पुनर्रचना करणे ही काळाची गरज आणि अनिवार्यता बनली आहे. राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण (NEP 2020) च्या चौकटीचा वापर करून अभ्यासक्रमात तातडीने बदल करणे आवश्यक आहे, जेणेकरून मराठी शिकणारा प्रत्येक विद्यार्थी पदवीसोबतच हातामध्ये एक उदरनिर्वाहाचे कौशल्य घेऊन बाहेर पडेल.

शिफारसी आणि उपाययोजना:

संशोधनाच्या निष्कर्षांच्या आधारे, मराठी शिक्षणाला अधिक सजीव आणि रोजगाराभिमुख बनवण्यासाठी खालील व्यावहारिक शिफारसी सुचवण्यात येत आहेत:

१. **अभ्यासक्रमात उपयोजित घटकांचा प्राधान्याने समावेश:** विद्यापीठीय अभ्यासक्रमात निव्वळ साहित्येतिहासाला मर्यादा घालून किमान ५०% भाग 'उपयोजित मराठी' (Applied Marathi) आणि

'व्यावसायिक मराठी' (Commercial Marathi) या घटकांसाठी आरक्षित करावा.

२. **संगणकीय व तांत्रिक भाषिक प्रशिक्षण अनिवार्य करणे:** मराठीच्या विद्यार्थ्यांना युनिकोड टायपिंग, फॉन्ट मॅनेजमेंट, आणि डिजिटल कंटेंट क्रिएशन (SEO सह) यांचे पद्धतशीर प्रशिक्षण अभ्यासक्रमाचाच एक भाग म्हणून अनिवार्य केले जावे.

३. **उद्योग-शैक्षणिक संस्था भागीदारी (Industry-Academia**

Collaboration): विद्यापीठांनी माध्यम संस्था, IT कंपन्या आणि प्रकाशन संस्थांशी सामंजस्य करार (MoU) करून विद्यार्थ्यांसाठी किमान एक सत्राची व्यावसायिक इंटर्नशिप (अंतर्वासिता) अनिवार्य करावी.

४. **भाषिक न्यूनगंड निर्मूलन कार्यशाळा:** विद्यार्थ्यांमधील इंग्रजी भाषेविषयीचा न्यूनगंड दूर करण्यासाठी त्यांच्यात संवाद कौशल्य (Communication Skills) आणि व्यक्तिमत्त्व विकास घडवून आणणाऱ्या विशेष कार्यशाळा महाविद्यालयांनी आयोजित कराव्यात.

संदर्भाची सूची:

1. सोमण, अ. र. – 'उपयोजित मराठी', नूतन प्रकाशन, पुणे.
2. गायकवाड, डॉ. कल्याण – 'व्यावसायिक आणि उपयोजित मराठी', राजहंस प्रकाशन, .

3. बापट, वसंत – 'भाषा विज्ञानाची ओळख आणि मराठी भाषा', मौज प्रकाशन, मुंबई.
4. जोशी, डॉ. स्नेहल – 'माध्यमांसाठी मराठी लेखन कौशल्ये', डायमंड पब्लिकेशन्स, पुणे.
5. नेमाडे, भालचंद्र – 'साहित्याची भाषा', पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई.

**शासकीय अहवाल आणि धोरणे
(Government Reports):**

6. भारत सरकार (२०२०) – राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२० (*National Education*

Policy 2020), मनुष्यबळ विकास मंत्रालय.

7. महाराष्ट्र शासन – भाषा संचालनालय आणि मराठी भाषा विभागाचे वार्षिक अहवाल, मुंबई.

वेब संदर्भ / ई-साधने (Web References):

8. मराठी विश्वकोश परिषद अधिकृत संकेतस्थळ : marathivishwakosh.org
9. भाषा संचालनालय, महाराष्ट्र शासन अधिकृत संकेतस्थळ : mahabhasha.maharashtra.gov.in